

Velika filozofska biblioteka

Osnivač
VUKO PAVIĆEVIĆ

Redakcioni odbor
MIHAJLO ĐURIĆ, DANILO N. BASTA, ZDRAVKO KUČINAR,
VLADIMIR MILISAVLJEVIĆ, ČASLAV KOPRIVICA,
TODOR ROŠIĆ

ARISTOTEL

POLITIKA

13-7149328

Šesto redigovano izdanje

PREDGOVOR
MIHAJLO ĐURIĆ

PREVELA SA GRČKOG
LJILJANA CREPAJAC

NAPOMENE I OBJAŠNENJA NAPISAO
LJUBOMIR CREPAJAC

BIGZ PUBLISHING D.P.

BEOGRAD, 2003.

Homer kaže „kao nekog došljaka koji nema nikakvih počasti“¹⁵, jer onaj ko nema učešća u počasnim položajima je kao metek. A gde se to taji, čini se radi toga da se obmanu sugradani. Iz ovoga što je dosad rečeno jasno je da li treba smatrati da je vrlina koja čini dobrim čoveka ista kao vrlina koja čini dobrim građanina ili ih treba razlikovati, i jasno je da se u jednoj državi ta dva pojma poklapaju a u drugoj ne, i u toj drugoj nije svaki građanin isto što i dobar čovek, već je to samo državnik, ili onaj ko, bilo sam bilo zajedno s drugima, odlučuje ili je u stanju da odlučuje o zajedničkim interesima.

GLAVA ČETVRTA

1. Pošto smo to utvrdili, prelazimo na razmatranje da li treba pretpostaviti jedan ili više oblika državnog uređenja, a ako treba više, onda koje i koliko, i koje su razlike među njima. Oblik državnog uređenja je organizacija svih vlasti a naročito organizacija vrhovne vlasti, jer je upravljanje državom najviša vlast, a njena organizacija – oblik državnog uređenja. U demokratskim državama, na primer, suverena vlast nalazi se u rukama naroda, a u oligarhijskim, naprotiv, u rukama malog broja ljudi, i zato kažemo da su ti oblici državnog uređenja različiti. Isto to ćemo reći o ostalim oblicima državnog uređenja.

2. Ali pre svega treba ustanoviti radi čega je nastala država i koliko ima vrsta vlasti koje se odnose na čoveka i na život u zajednici. U ranijim izlaganjima¹⁶ u kojima smo raspravljali o vođenju domaćinstva i o gospodarskoj vlasti već smo rekli da je čovek po svojoj prirodi društveno biće. Stoga ljudi, i kada im nije potrebna međusobna pomoć, teže zajedničkom životu.

3. Opšti interes sjedinjuje ljude utoliko ukoliko svako ima udele u srećnom životu. To je, dakle, najviši cilj kome teže svi i zajedno i pojedinačno. Ali ljudi se združuju i radi samoga života, jer i u životu samom po sebi možda ima nešto sreće, i

drže se državne zajednice radi samog života da ih ne bi odviše zala snašlo u životu. Mnogi ljudi podnose i velika zla iz strasne ljubavi prema životu, kao da u njemu vlada samo sreća i uživanje.

4. Lako je razlikovati pomenute vrste vlasti tim pre što o njima često raspravljamo u raspravama namenjenim široj javnosti.¹⁷ Gospodarska vlast, mada uistinu podjednako koristi i robu i gospodaru, ako ih je priroda takvima stvorila, ipak ima više u vidu interese gospodara, dok su interesi roba na drugom mestu jer gospodarska vlast ne može da postoji kada nema robova.

5. Međutim, vlast nad decom, ženom i celom porodicom, vlast koju mi zovemo domaćinskom, postoji ili radi potčinjenih ili ima u vidu zajedničke interese i domaćina i porodice. Sama po sebi ta vlast ima u vidu interese potčinjenih kao što je slučaj i kod drugih veština, na primer lekarske ili gimnastičke, ali uzgred može da bude korisna i za onoga ko je vrši. Jer ništa ne smeta da učitelj gimnastike bude katkad i sam jedan od vežbača, kao što je i krmar uvek jedan od brodara. Učitelj vežbanja i krmar imaju u vidu dobro onih koji im se potčinjavaju, ali kada i oni sami postaju jedni od tih, tada uzgred uzimaju učešća u koristi koja odatle proizlazi jer jedan postaje brodara drugi vežbač, mada je u stvari učitelj vežbanja.

6. Zato, kada je država zasnovana na jednakosti i raznovrsnosti građana, građani traže da naizmenično učestvuju u državnoj upravi. Ranije su ljudi, što je sasvim prirodno, zahtevali da svako, kada dođe na njega red, vrši izvesnu javnu dužnost, a posle da se neko drugi brine o njegovu dobru, kao što se ranije i on sam, dok je bio na vlasti, starao o dobru drugih. A danas, zbog koristi koju donosi vršenje javnih poslova i vršenje vlasti, ljudi žele da neprestano vladaju, kao da neprekidna vlast donosi zdravlje bolesnim vladarima, jer bi jedino u tom slučaju ljudi mogli da tako strasno žele vlast.

7. Jasno je, prema tome, da su svi oni oblici državnog uređenja koji imaju u vidu opštu korist ispravni i apsolutno pravedni; naprotiv, svi oni oblici državnog uređenja koji se staraju samo o koristi onih koji su na vlasti izopačeni su i odstupaju

ju od ispravnih oblika državnog uređenja, jer u njima odnos upravljača i potčinjenih liči na odnos gospodara i roba, dok je država zajednica slobodnih ljudi.¹⁸ Pošto smo to utvrdili, sledeći zadatak je razmatranje oblika državnog uređenja, koliko ih ima i koji su. Najpre treba ispitati one ispravne, pa kada njih definišemo, biće jasna i odstupanja.

GLAVA PETA

1. Državno uređenje i državna uprava označavaju jedno te isto, a državna uprava je isto što i suverena vlast u državi, koja nužno pripada ili jednom čoveku ili malom broju ljudi ili većini. Oni oblici državnog uređenja u kojima jedan čovek ili malo njih ili većina vlada na opštu korist su nužno ispravni, a oni pak u kojima se vodi računa samo o interesu tog jednog čoveka ili manjine ili većine koja vlada, predstavljaju izopačavanja. Jer ili ne treba sve članove zajednice nazivati građanima ili i oni treba da uzmu učešća u koristi [koju donosi vršenje javne službe].

2. Onu monarhiju koja ima u vidu opšte interese obično nazivamo basilejom [kraljevskom vlašću], a vlast malog broja ljudi, ali više od jednog, aristokratijom, bilo zbog toga što se vlast nalazi u rukama najboljih, bilo zbog toga što je usmerena na najveće dobro i države i njenih stanovnika. Ali kada većina upravlja državom u opštem interesu, onda se državno uređenje naziva politijom imenom zajedničkim za sva državna uređenja¹⁹.

3. I to se s pravom čini. Moguće je da se jedan čovek ili malo njih odlikuje vrlinom, ali masa teško može da dostigne visoki stepen savršenstva u svakoj vrlini sem u ratnoj, jer ona nastaje u masi. Zato u takvom državnom uređenju najveću vlast imaju ratnici, i u njoj učestvuju oni koji imaju oružja.

4. Odstupanja od ovih oblika državnog uređenja su: tiranida od basileje, oligarhija od aristokratije, demokratija od politije. Jer tiranida je monarhija koja ima u vidu samo inte-

rese monarha, oligarhija interese bogataša, a demokratija interese siromaha. Nijedna od njih nema u vidu opšte interese. Potrebno je malo detaljnije objasniti kakav je svaki pojedini od ovih oblika državnog uređenja, jer tu ima izvesnih teškoća. Onaj ko pri svakom istraživanju postupa kao filosof i nema u vidu samo praktičnu primenu, ne sme ništa da previdi niti da propusti, već treba da pokaže istinu o svakoj stvari.

5. Kao što sam rekao, tiranida je despotska vlast jednog čoveka nad državnim zajednicom, oligarhija – kada vrhovnu vlast imaju bogataši, demokratija, naprotiv, kada je nemaju posednici velikog bogatstva već siromasi. Prva teškoća tiče se same definicije. Jer ako bi bogataši, kojih bi bilo više, imali vrhovnu vlast u državi, onda bi to bila demokratija, jer bi se vrhovna vlast nalazila u rukama većine; a ako bi se, s druge strane, gde dogodilo da siromašnih bude manje nego bogatih ali da budu jači i uzmu u svoje ruke vrhovnu vlast u državi, a takvo uređenje u kome vlast ima mali broj ljudi zove se oligarhija, onda bi, prema tome, izgledalo da razgraničenja između pojedinih oblika državnog uređenja i njihove definicije nisu dobre.

6. No ako bi se pojam manjine spojio sa pojmom bogatstva, a pojam većine s pojmom siromaštva, pa prema tome nazvao oblik državnog uređenja – oligarhijom onaj u kome vlast ima bogata manjina a demokratijom onaj u kome upravlja siromašna većina, ipak postoji jedna druga teškoća. Jer ako ne postoji ni jedan drugi oblik državnog uređenja osim ovih pomenutih, kako onda nazvati državna uređenja o kojima smo upravo govorili – ono u kome vrhovnu vlast ima bogata većina ili siromašna manjina?

7. Razlozi govore za to da je vlast manjine u oligarhiji ili većine u demokratiji stvar slučaja, zbog toga što uvek ima malo bogatih, a mnogo siromašnih. Otuda proizlazi da merila za razlikovanje oligarhije i demokratije nisu ona koja smo pomenuli. Ono čime se oligarhija i demokratija međusobno razlikuju, to su siromaštvo i bogatstvo. Oligarhija je nužno takvo uređenje u kome građani vladaju zato što su bogati, bez obzira da li su u manjini ili većini, a demokratija takvo gde vladaju siromasi. Obično biva, kao što smo rekli, da bogatih ima malo, a

siromašnih mnogo. Bogatstvo pripada malom broju ljudi, ali sloboda pripada svima, i zbog toga nastaje međusobna borba oko upravljanja državom.

8. Da vidimo najpre koja se državna uređenja obično smatraju oligarhijama i demokratijama i šta je pravda s gledišta oligarhije, a šta s gledišta demokratije. Jer svi se drže neke pravde, ali samo do izvesnog stepena i kažu da nije sve što je pravedno apsolutno pravedno. Tako, na primer, izgleda da je jednakost pravedna – i jeste, ali ne za sve nego samo za jednake; isto tako se i nejednakost čini pravednom ali ne svima nego samo nejednakima. Oni, međutim, gube iz vida o kome sude i zato sude rdavo. A to stoga što se sud tiče njih samih a ljudi su većinom rdave sudije kada su oni sami u pitanju.

9. Kako je pravda samo relativna, bilo da se odnosi na ljude ili na stvari, ljudi se, kao što sam rekao u *Etici*²⁰, slažu u pogledu jednakosti stvari, a razilaze u pogledu jednakosti lica, u prvom redu zbog maločas rečenog razloga: stoga što ljudi rdavo sude kada se tiče njih samih, a zatim i stoga, što ljudi, govoreći do izvesnog stepena pravedno, zamišljaju da govore apsolutno pravedno. Tako jedni, koji ma u čemu, na primer u bogatstvu, nisu jednaki drugima, smatraju da im uopšte nisu jednaki, a drugi, koji su u nečem, na primer u slobodi, ravni drugima, smatraju da su im u svemu jednaki.

10. Ali ni u jednom ni u drugom slučaju ne pominju ono što je najbitnije. Jer ako su se ljudi ujedinili i sastali samo radi sticanja imanja, a u državi učestvuju prema bogatstvu, onda bi mogao da nadjača oligarhijski princip, jer nije pravedno da od sto mina kapitala i interesa koji on donosi dobije iste delove onaj ko je dao jednu minu i onaj ko je dao sve ostalo. Ali ljudi se nisu ujedinili samo radi života nego radi srećnog života (jer bi inače postojala država robova i drugih živih bića, a ona ne postoji zato što oni nemaju udela u sreći niti mogu da žive po slobodnoj volji). Ljudi se nisu ujedinili ni zbog savezništva, kako im ne bi ko učinio nepravdu, niti zbog razmene niti zbog potreba jednih za drugima; inače bi se Tirseni²¹ i Karhedonci i svi oni koji su povezani međusobnim ugovorima smatrali građanima jedne države.

11. Oni imaju ugovore o uvozu, ugovore o tome da jedni drugima ne čine nepravdu i pismene ugovore o savezništvu. 1280b Međutim, nemaju zajedničke vlasti, već svaki svoje i ne brinu se o tome kakvi treba oni drugi da budu, niti o tome da nijedan od članova saveza ne bude nepravedan ili nepošten, već samo kako ne bi jedni drugima činili nepravdu. O vrlinama i porocima građana razmišljaju oni koji se brinu o dobrom zakonodavstvu. Prema tome, jasno je da država koja se s pravom tako zove, a ne samo po imenu, treba da vodi računa o vrlini, inače će državna zajednica postati vojni savez koji će se od udaljenih saveznika razlikovati samo po svojoj teritoriji. Tada zakon postaje ugovor, koji, kako je rekao sofist Likofron²², jamči očuvanje međusobnih prava, ali nije u stanju da građane čini dobrim i pravednim.

12. Očigledno je da je to zaista tako. Jer kada bi se teritorije i spojile u jednu tako da se gradovi Megara i Korint²³ dodiruju zidovima, ipak to ne bi bila jedna država, pa ni onda kada bi građani jedne i druge države stupali u međusobne brakove, i pored toga što je brak veza koja je za države bitna. Isto tako ne bi bila država ni onda kada bi neki građani živeli odvojeno, ali ipak ne toliko daleko da ne mogu međusobno da saobraćaju, i ako bi imali zakone o tome da jedni drugima ne čine nepravdu pri razmeni; na primer, ako bi jedan bio drvodelja, drugi zemljoradnik, treći kožar i četvrti nešto slično i ako bi ih bilo i deset hiljada, oni ipak ne bi imali ničeg zajedničkog sem ovog što smo pomenuli, tj. trgovačkih odnosa i vojnog saveza.

13. A zašto? Svakako ne zato što zajednice nisu bile teritorijalno dovoljno bliske. Jer kada bi se i ujedinili oni čija zajednica počiva na tim osnovama, ipak bi za svakoga od njih država bila njegova kuća i pomagali bi jedni drugima samo kao članovi vojnog saveza protiv onih koji im čine nepravdu, tako da, u očima pažljivog posmatrača, oni ne bi predstavljali državu, ako bi [teritorijalno ujedinjeni], zadržali iste odnose kao i pre kada su bili odvojeni. Jasno je, prema tome, da državu ne čini jedinstvena teritorija i da država nije nastala radi toga da se spreče međusobne nepravde niti radi trgovin-

skih odnosa. To su, svakako, potrebni uslovi da bi država nastala, ali ni onda kada postoje svi ti uslovi, još uvek ne postoji država. Država, to je zajednica koja ima za cilj dobar život i porodica i robova, život potpun i ekonomski nezavisan.

14. To svakako neće moći da se ostvari ako ljudi ne budu živeli na jednom mestu i ako ne budu stupali u bračne veze. Otuda su u državama nastale porodične zajednice, fratrije, sveštenečka udruženja i drugi oblici zajedničkog života. Sve je to rezultat prijateljstva, jer prijateljstvo je želja da se živi zajedno. Cilj države je, dakle, dobar život građana, i sve ovo postoji radi tog cilja. A država je zajednica rodova i sela koja im omogućuje potpun i ekonomski nezavisan život, a to je, kako smo rekli, srećan i lep život. Prema tome, država postoji radi delanja prema moralnim zakonima, a ne naprosto radi zajedničkog života.

15. Stoga oni koji najviše doprinose takvoj zajednici imaju u državi većeg udela od onih koji su im po slobodi i poreklu jednaki ili čak viši, ali im nisu dorasli po građanskoj vrlini, i od onih koji ih prevazilaze bogatstvom, ali koje oni prevazilaze vrlinom. Iz ovoga što je rečeno jasno je da svi oni čija se mišljenja u pogledu državnog uredjenja razilaze imaju delimično pravo.

GLAVA ŠESTA

1. Problem je u tome kome treba da pripadne vrhovna vlast u državi – da li masi, ili bogatašima, ili vrlim ljudima, ili jednom čoveku najboljem od svih, ili tiraninu. Izgleda da svako od ovih rešenja ima svojih teškoća. Kakvih naime? Ako bi siromasi, zato što ih ima više, razdelili imanja bogataša, onda to ne bi bila nepravda, jer, tako mi Diva, vrhovna vlast smatra da je to pravedno. Šta onda u krajnjoj liniji treba smatrati nepravdom? I ako bi, opet, većina celokupnog stanovništva podelila imanja manjine, jasno je da bi to upropastilo državu. Vrlina, međutim, ne upropašćuje onoga ko je ima niti

pravednost deluje razorno na državu, pa je, prema tome, jasno da taj zakon ne može da bude pravedan.

2. Inače bi i sve ono što tiranin uradi moralo da bude pravedno, jer se on, budući jači, služi silom kao i masa u odnosu na bogataše. Ali, da li bi bilo pravedno da upravlja manjina i bogataši? Ako i oni čine isto i grabe i otimaju imovinu mase, da li je to pravedno? [Ako je ono prvo pravedno] onda je i ovo drugo. Očigledno je dakle, da je sve to rdavo i nepravedno.

3. Ne bi li trebalo da vladaju vrli ljudi i da oni imaju vrhovnu vlast nad svima? U tom slučaju bi svi ostali morali biti bez počasti, jer bi bili lišeni počasti koju donosi vlast. Mi, naime, smatramo da je vršenje vlasti počast, a ako uvek vladaju jedni te isti, onda ostali moraju da budu bez počasti. Nego, ne bi li bilo bolje da vlast pripada jednom čoveku, najvaljanijem od svih? Ali to još uvek liči na oligarhiju, jer bi onda još veći broj ljudi bio bez počasti. Možda bi se moglo primetiti da nije dobro da vrhovna vlast uopšte pripada čoveku a ne zakonu, zato što je čovekova duša podložna strastima, ali ako je zakon oligarhijski ili demokratski, kakva će onda biti razlika u odnosu na postojeće teškoće. Desiće se isto ono što smo već napred rekli.

4. O ostalim pitanjima biće govora drugom prilikom.²⁴ Shvatanje da vrhovna vlast pre treba da pripada masi nego najboljim malobrojnim ljudima možda bi moglo da bude rešenje pa bi, iako i tu ima izvesnih teškoća, ipak u tome moglo biti i istine. Jer mnogi ljudi, od kojih svaki i nije na svom mestu, ipak mogu, tako ujedinjeni, da budu bolji od onih, ne kao pojedinci već kao celina, kao što gozba pripremljena zajedničkim doprinosom može da bude bolja od one koju o svom trošku pripremi jedan čovek. Jer, pošto ih ima mnogo, svako raspolaže jednim delom vrline i razboritosti i, kada se sjedine, onda masa naliči na čoveka sa mnogo nogu i ruku i mnogo osećaja, mnogo karaktera i inteligencije. Stoga masa bolje ocenjuje muzička i pesnička dela jer jedni ocene jedan, drugi drugi deo, a svi sve.

5. Istinski moralni ljudi razlikuju se od pojedinca iz mase onako kao što se, kako kažu, lepi razlikuju od onih koji nisu

lepi i kao što se umetnička slika razlikuje od stvarnosti, naime time što je ono što je rasuto tu i tamo ovde sjedinjeno u celinu, jer se, u pojedinačnim slučajevima, na jednom čoveku mogu naći oči lepše nego na slici, a na nekom drugom čoveku neki drugi deo. Nije sasvim jasno da li ta razlika između mase, s jedne, i malog broja moralnih ljudi, s druge strane, može da postoji u svakom narodu i u svakoj masi. Kod ponekih to je, tako mi Diva, nemoguće, jer bi onda to isto moglo da važi i za životinje. Pa ipak, čime se, da tako kažem, poneki narodi razlikuju od životinja? Međutim, ništa ne smeta da za izvesnu masu ovo što smo rekli bude istina.

6. Stoga bi se, pomoću ovoga, možda mogao rešiti napred pomenuti problem i jedan drugi s njim u vezi – kakvu vlast treba da imaju slobodni ljudi i građanska masa u koju spadaju svi oni koji nisu ni bogati niti se imalo ističu ličnom vrednošću. Opasno je da oni imaju udela u najvišim vlastima, jer će, s jedne strane, zbog nedostatka pravednosti činiti nepravde, dok će, s druge strane, zbog nerazboritosti praviti greške. Ali isto tako je opasno isključiti ih iz vlasti i ne dati im nikakva udela. Jer takva država u kojoj ima mnogo ljudi bez počasti i siromašnih mora da bude puna neprijateljskih elemenata. Ostaje dakle, da im se da učešće u savetodavnoj i sudskoj vlasti.

7. Stoga su im Solon i neki drugi zakonodavci prepustili izbor organa vlasti i pravo da ih pozivaju na odgovornost, ali im nisu dopustili da upravljaju kao pojedinci. Jer oni su, svi zajedno, dovoljno inteligentni i, pomešani s najboljima, mogu da koriste državi isto onako kao što je ne sasvim jaka hrana pomešana s jakom korisnija od jake ako ove ima malo. Ali uzet pojedinačno [čovek iz mase] nije potpuno sposoban da sudi.

8. Prvi problem koji postavlja takav državni poredak sastoji se u tome što izgleda da je onaj ko je u stanju da izleči bolesnika i da mu povrati zdravlje pozvan da sudi o tome ko dobro leči, a to je lekar. Isto to važi i za ostale delatnosti koje se zasnivaju na iskustvu kao i za veštine. I kao što lekar treba da polaže račune pred lekarima, tako treba i ostali pred sebi sličnima. A lekar je onaj čovek koji se bavi tim zanimanjem, koji svestrano poznaje medicinu i, na trećem mestu, onaj ko je

obrazovan u toj veštini. Jer ima izvesnih ljudi koji su obrazovani tako reći u svim veštinama i mi možemo da prepustimo ocenu obrazovanim ljudima isto kao i stručnjacima.

9. Dalje, izgleda da isto tako stoji stvar i sa izborom organa vlasti, jer je pravilan izbor posao stručnjaka; tako je izbor geometra posao geometra, a izbor krmara posao onih koji se u to razumeju. Pa ako se poneki laici razumeju u neke poslove i veštine, ipak se ne razumeju bolje nego stručnjaci. Prema tome, masi ne treba dati pravo da bira organe vlasti niti da ih poziva na odgovornost.

10. Ali ako ta masa nije na sasvim niskom stupnju, onda možda ovaj zaključak nije sasvim tačan s napred navedenog razloga: zato što će svaki pojedinac biti, doduše, gori sudija od stručnjaka, ali će svi zajedno biti bolji ili bar ne gori sudije i zato što o nekim stvarima ne može da sudi samo onaj ko ih je načinio niti je on u stanju da da najbolji sud. To važi za sva ona dela o kojima mogu da sude i oni koji ne raspolažu veštinom da ih načine. Na primer, kuću može da oceni ne samo onaj ko ju je načinio već će je bolje oceniti onaj ko se njome služi, tj. domaćin; isto tako će krmu bolje oceniti krmar nego graditelj, a gozbu bolje gost nego kuvar. Tako bi se možda moglo postići zadovoljavajuće rešenje ovog problema.

11. Ali postoji jedan drugi problem u vezi sa ovim. Izgleda, naime, besmisleno da prosti, obični ljudi odlučuju o važnijim stvarima nego visoko moralni i obrazovani ljudi, a polaganje računa od strane organa vlasti i izbor tih organa su stvari od najvećeg značaja, a one su, kako smo rekli²⁸, u nekim državama poverene narodu, jer o svemu tome odlučuje narodna skupština. Pa ipak, u narodnoj skupštini učestvuju, savetuju i sude ljudi s malim cenom i svih godina starosti, dok su finansijske, strateške i ostale najviše funkcije u vlasti poverene onima s velikim cenom.

12. Međutim, i ovaj bi se problem mogao rešiti na sličan način. Možda je, naime, ovo sasvim ispravno, jer nije sudija niti član veća niti skupštinar organ vlasti, već je organ vlasti sud i veće i narod, a svako od ovih pomenutih je samo deo ovih organa, tj. ja smatram većnika, skupštinaru i sudiju samo

delovima. Prema, tome, pravedno je da masa odlučuje o stvarima od veće važnosti jer se narodna skupština, veće i sud sastoje od mnogo ljudi i cenz svih njih je veći nego cenz jednog čoveka ili nekoliko njih koji zauzimaju visoke funkcije u vlasti. Taj smo problem, dakle, rešili na taj način.

1282b 13. Iz prvog problema koji smo postavili proizlazi sasvim jasno da vrhovna vlast treba da pripada mudro sastavljenim zakonima, a nosioci vlasti, bilo da je jedan ili više, treba da raspolazu tom vlašću samo utoliko ukoliko zakoni nisu precizni, jer nije lako opštim odredbama obuhvatiti sve pojedinačne slučajeve. Ali još uvek ne znamo kakvi treba da budu mudro sastavljeni zakoni i taj stari problem i dalje ostaje problem. Jer isto onako kao državna uređenja i zakoni su nužno rdavi ili dobri, pravedni ili nepravedni. Pored toga, jasno je da zakone treba donositi u skladu s državnim uređenjem. A ako je tako, onda je isto tako jasno da zakoni u dobrim državama moraju biti pravedni a u izopačenim državnim uređenjima nepravedni.

GLAVA SEDMA

1. Krajnji cilj svih nauka i umetnosti jeste dobro, a najveće dobro je cilj najviše nauke, nauke o državi [politike]. Dobro za kojim država teži jeste pravda, a to je opšta korist. Svi misle da je pravda neka vrsta jednakosti i donekle se slažu s filozofskim raspravama u kojima raspravljamo o moralu²⁶. Oni utvrđuju šta je to pravda, na koga se primenjuje i kažu da među jednakima mora da vlada jednakost. Ali ne sme se gubiti iz vida kakve ljude treba smatrati jednakima a kakve nejednakima. To je problem koji spada u filozofiju nauke o državi.

2. Možda bi se moglo reći da funkcije u vlasti treba dodeljivati nejednako prema stepenu morala [koji građanin nosi u sebi], iako su građani u svemu ostalom jednaki i nimalo se ne razlikuju. Jer kada su ljudi različiti, onda su i pravda i zasluga za njih različite. Ali ako je to tačno, onda će oni koji

prevazilaze druge svojom bojom, visinom ili bilo kojom drugom osobinom imati izvesnu prednost u političkim pravima. Ili je to očigledna zabluda? To se jasno vidi iz ostalih nauka i umetnosti. Ne treba, naime, frulašima plemenitijeg porekla, koji su po veštini jednaki drugima frulašima, davati bolje frule, jer neće ništa bolje svirati, već bolji instrument treba dati onome ko se ističe svojom veštinom.

3. A ako ovo što kažemo još nije dovoljno jasno, treba da nastavimo malo dalje da bismo objasnili. Recimo da neki čovek u auletskoj veštini nadmašuje druge, a mnogo zaostaje za njima po poreklu i lepoti, ipak njemu treba dati bolje frule, mada je svaka od ovih osobina, mislim na plemenito poreklo i lepotu, veće dobro nego auletska veština i mada te osobine srazmerno više premašuju auletsku veštinu nego što on svojom veštinom premaša njih. Inače bi i prednost u bogatstvu i 1283a plemenitom poreklu morala da ima uticaja na umetničko stvaranje, ali u stvari ga nema.

4. Po ovom rezonu mogla bi se sva dobra međusobno porediti. Jer ako izvesna visina predstavlja neku prednost, onda bi se i visina uopšte mogla suprotstaviti bogatstvu i slobodi. Stoga, ako se jedan čovek odlikuje visinom više nego drugi vrlinom i ako visina uopšte može da nadmaša vrlinu, onda se sve kategorije mogu međusobno porediti. Jer ako tolika i tolika visina vredí više nego tolika i tolika vrlina, onda je jasno da postoji izvesna visina koja je jednaka izvesnoj vrlini.

5. A kako je to nemoguće, onda je jasno da i u politici, u borbi za vlast, merilo ne može, prirodno, da bude svaka nejednakost [prednost], jer ako su jedni spori a drugi brzi, to nije razlog da jedni imaju veća a drugi manja politička prava, već ta razlika donosi priznanje i čast u atletskim takmičenjima. Ovde, međutim, mora da dođe do neslaganja između onih koji čine državu. Stoga ljudi plemenita porekla, slobodni ljudi i bogataši opravdano polažu pravo na prvenstvo u počastima. U državi, naime, mora da bude slobodnih ljudi i ljudi koji plaćaju porez jer državu ne mogu da sačinjavaju samo siromašni ljudi baš kao što ne mogu da je sačinjavaju samo robovi.